

Rozhovor s PhDr. Libuší Valentovou, CSc.

O rumunštině, rumunistice a literatuře s PhDr. Libuší Valentovou, CSc.

PhDr. Libuše Valentová, CSc. vystudovala obor francouzština-rumunština na FFUK v letech 1963–1968, dále pak obor italština rozšiřující tamtéž. Téma její kandidátské disertační práce bylo „George Călinescu, problémy realismu v jeho románové tvorbě“ (1984). Od roku 1980 působí na katedře romanistiky FFUK. V roce 1991 obdržela Cenu Svazu rumunských spisovatelů za popularizaci rumunské literatury v zahraničí, v roce 2000 Medaili za zásluhy, která jí byla udělena k 10. výročí Univerzity Hyperion v Bukurešti, a v roce 2002 Rumunský státní řád „Za věrné služby“ ve stupni „velkodůstojník“. V současné době je pověřena výukou předmětů dějiny rumunské literatury, úvod do dějin a kultury Rumunska, rumunské reálie, rumunština pro romanisty a úvod do teorie literatury. V oboru "rumunská literatura" se zabývá dějinami rumunského písemnictví od počátků do současnosti, se zvláštním zřetelem na literární historii 20. století, na literární kritiku a esejistiku a na recepci rumunské literatury v českém prostředí.

Libuše Valentová má za sebou bohatou publikační činnost, řadu překladů, odborných studií, článků a recenzí. Za poslední dekádu jmenujme alespoň překlad knihy *Poetika prózy* Tzvetana Todorova (Triáda, Praha 2000 – společně s Jiřím Pelánem) anebo vedení autorského kolektivu, úvodní studii a přibližně 200 hesel v *Slovníku rumunských spisovatelů* (Libri, Praha 2001).

Vystudovala jste francouzštinu a rumunštinu na FFUK. Francouzština bezesporu patří k oborům, o které je největší zájem. Proč jste si jako druhý obor vybrala právě rumunštinu?

Na gymnáziu jsem studovala francouzštinu a sama jsem se učila španělsky (mimo jiné pomocí rozhlasových kurzů). Při přijímacích zkouškách na FFUK jsem však narazila na to, že v polovině 60. let v Československu stále existovalo přísné (ve skutečnosti však značně iluzorní) plánování nejen pro národní hospodářství, ale i pro vysoké školy, včetně studijních kombinací. V onom roce se francouzština otevírala s češtinou, arabštinou, portugalštinou a rumunštinou, k mé velké lítosti nikoli se španělštinou. Pro rumunštinu jsem se rozhodla proto, že je to také románský jazyk, i když moje představa o něm byla jen povrchně „auditivní“: z několika rumunských lidových písní vysílaných tehdy Československým rozhlasem jsem měla dojem, že pěkně zní. Další argument ve prospěch tohoto rozhodnutí byl pragmatický: do arabských zemí nebo do Portugalska bych se v té době určitě nedostala, zatímco u spřáteleného lidovědemokratického Rumunska se otvírala nadějná perspektiva podívat se do země, jejíž jazyk budu studovat. Dnešní studenti se nad těmito vzpomínkami mohou pousmát a těšit se z toho, že jejich možnosti jsou diametrálně odlišné.

Kdy jste poprvé navštívila Rumunsko?

Na rozdíl od francouzštiny, kterou jsem mohla vnímat „naživo“ (prostřednictvím francouzského lektora na fakultě, kazet, filmů, doprovázení skupin v Cestovní kanceláři mládeže), rumunština byla pro mé kolegy i pro mne na počátku studia knižním jazykem, s nímž jsme se setkávali jen během výuky. Naštěstí naši učitelé Marie Kavková (rumunská literatura), Jiří Felix (praktický jazyk), Jiřina Smrčková (vývoj jazyka) a Vladimír Hořejší (normativní mluvnice) nám nejen předávali nezbytné základní vědomosti, ale uměli v nás vyvolat i hlubší zájem o dosud málo známý obor, který měl u nás sice dlouholetou badatelskou tradici (romanista Jan Urban Jarník ho zavedl na Univerzitě Karlově již v roce 1882), ale jako samostatná studijní disciplína byl zaveden na katedře romanistiky FFUK teprve od školního roku 1951–52. Možnost komunikovat s rodilým mluvčím, a navíc filologem, jsme získali až od třetího ročníku. Tehdy vstoupila v platnost nová kulturní dohoda mezi Československem a Rumunskem, která zahrnovala mimo jiné výměnu lektorů jazyka na univerzitách. (Pro úplnost mohu uvést, že kontinuita ve vysílání na lektoráty do Prahy a do Bukurešti trvá dodnes a až na krátkodobé výjimky nebyla za ta léta přerušena.) Současně se však pro náš ročník otevřela ona vysněná možnost jet na studijní pobyt do Rumunska.

Mohla byste svoji první cestu do Rumunska popsat detailněji?

Zprvu šlo jen o třítydenní letní jazykové kurzy, ale všichni jsme velmi intenzivně prožívali setkání s krásnou a pohostinnou zemí, jež právě procházela mimořádně příznivým obdobím rostoucí životní úrovně a ideologického uvolnění; pro některé z nás to byl zážitek, který rozhodl o našem dalším profesním zaměření. Dodnes ráda vzpomínám na kurzy v nádherném prostředí karpatského letoviska Sinaia, na charismatické profesory, na objevování rumunského folklóru i moderního umění, na dlouhé debaty (v rumunštině!) se studenty z Anglie, Německa a Francie, ale i s Rumuny, kteří nás zahrnovali svou pozorností. Při tomto prvním setkání s Rumunskem jsem zažila něco jako lásku na první pohled, byl to opravdový „coup de foudre“.

Kdy jste si uvědomila, že bude rumunština vaší celoživotní náplní? Stalo se tak již během Vašich studií, anebo až později?

Myslím, že jsem to začala tušit už po návratu ze Sinaie. Z prvotní zamilovanosti se vyvinul vztah na celý život. Na FFUK jsem vedle diplomové rumunštiny absolvovala francouzštinu a po absolutoriu jsem ještě externě čtyři roky studovala italštinu. Tyto další dva románské obory mě stále doprovázejí a jsou mi ku prospěchu, ale těžištěm mé práce je opravdu rumunistika, ve smyslu rumunská literatura a kultura, dějiny a civilizace, folklór, a samozřejmě i rumunština. Na rozdíl od rumunských filologů a historiků, kteří se zabývají vlastním jazykem, literaturou apod., máme my, zahraniční rumunisté, v popisu práce ještě také popularizaci Rumunska a jeho kultury, neboť naší rolí je mimo jiné být „styčnými důstojníky“ mezi oběma zeměmi. Můžete se samozřejmě ptát, co mě přitahuje právě na rumunské kultuře. Jakmile se vám díky znalosti jazyka a prostředí podaří do ní aspoň trochu proniknout, zjistíte, že je velice originální, protože vznikala na křižovatce rozličných civilizací, z nichž si uchovala a dále rozvíjela nepřeborné množství podnětů, takže je to kultura současně tradiční i moderní, „západní“ i „východní“, klasicky harmonická i romanticky bouřlivá. Podobně jako česká kultura má nevýhodu, že se vyjadřuje méně známým jazykem, ale jakmile rumunský intelektuál, který sděluje něco původního, tuto bariéru překoná, stává se součástí kultury světové. Nemám teď na mysli jen proslulou trojici

Mircea Eliade – Eugène Ionesco – Emil Cioran, ale mnohé jiné osobnosti, např. sochaře Constantina Brâncuše, malíře Victora Braunera, básníka Benjamina Fundoiana-Fondana, a když se přiblížíme k současnosti, tak např. prozaiky Normana Maneu a Dumitra Țepeneaga, básnířky Anu Blandianu, Ileanu Mălăncioiu a Ioanu Ieronim i celou novou generaci dramatiků (Lia Bugnar, Gianina Cărbunariu, Gabriel Pintilei) a filmových režisérů (Nae Caranfil, Cristian Mungiu, Cristian Nemescu, Dan Pița, Cristi Puiu aj.). A to jsem nechala stranou ta umění, kde slova nejsou tolik zapotřebí, a v nichž Rumuni také vynikají: tanec, pantomimu, hudbu vážnou i lidovou.

Měla jste možnost během studií vycestovat na některou z univerzit v Rumunsku, jak je dnes zcela běžné?

Naštěstí se mi tato možnost naskytla během pátého ročníku, kdy jsem obdržela půlroční stipendium na Bukurešťské univerzitě. Bydlela jsem ve studentské koleji, docházela jsem na přednášky na Fakultu rumunského jazyka a literatury, studovala v Akademické knihovně, seznámila se s mnoha učiteli, spisovateli, novináři (a také dokonce s generačními druhy meziválečného básníka Fundoiana, o němž jsem psala diplomovou práci), chodila do divadla a na koncerty. Později jsem už nikdy neměla tak příhodné podmínky pro studium a psaní (tím ovšem nemyslím velmi skrovné finanční zabezpečení). Ještě koncem 70. let se mi podařilo získat dvouměsíční doktorandské stipendium, ale to už se odehrávalo v jakémsi jiném Rumunsku: jak rostlo Ceaušeskovo megalomanství, nacionalismus a kult osobnosti, tak se úměrně k tomu zhoršovala materiální situace Rumunů a duchovní atmosféra klesala k bodu mrazu. Vysílání na studijní pobyty prakticky ustalo, ojedinělý pokus o jejich obnovení v 80. letech znamenal pro studenty spíše zkoušku odolnosti (nevytápěné koleje, nedostatek potravin atd.).

Domníváte se, že kulturní a společenské podmínky byly pro rumunisty příhodnější v minulosti či dnes?

Zcela nepochybně dnes; po roce 1989 Československo i Rumunsko, stejně jako ostatní postkomunistické země, obtížně řešily své vnitřní problémy a hledaly místo v Evropě. Přitom se ukázalo, že máme mnoho společného, nezatěžuje nás žádný konflikt z minulosti, naopak můžeme navazovat na někdejší intenzivní hospodářské a kulturní styky. Ještě donedávna museli Rumuni žádat při cestách do České republiky o vízum a my jsme zase museli pro rumunského lektora vyřizovat spoustu byrokracie, mimo jiné vystát ponižující fronty na cizinecké policii a úřadu práce. To padlo se vstupem Rumunska do Evropské unie na začátku roku 2007.

Které pozitivní kroky či změny se Vám během působení na FF UK podařilo prosadit?

Během posledních let, pokud jde o personální obsazení, jsem velmi ráda, že se mi podařilo získat pro pedagogickou práci dr. Jiřího Našince, známého překladatele z rumunské literatury, oceněného řadou významných cen; díky němu jsme mohli obohatit náš studijní program o seminář věnovaný otázkám uměleckého překladu a dále o dějiny moldavského písennictví. Vážím si toho, že s oddělením stále spolupracuje odborník na rumunskou jazykovědu a doyen české rumunistiky doc. Jiří Felix, který je v současnosti školitelem dvou doktorandů. Pro oddělení jsou velkým přínosem profesně dobře připravení lektori z Rumunska – od letoška dr. Olivia Bălănescu z Univerzity v Craiově – a dále externí spolupracovníci, k nimž patří především dr. Libuša Vajdová z bratislavského Ústavu světové literatury a Dan Duță, Ph.D.,

ředitel Rumunského kulturního institutu v Praze. Někteří naši absolventi a doktorandi se podílejí na vědeckých a překladatelských projektech rumunistiky (např. mezinárodní kolokvia, antologie rumunských básníků nebo letošní 6. číslo PLAVu věnované současné rumunské literatuře). Ke zvýšení obecné informovanosti o Rumunsku u nás přispívá Česko-rumunská společnost, obnovena v roce 1991; to, že učitelé rumunistiky v ní působí jako členové výboru, nám umožňuje směřovat naše aktivity k široké veřejnosti. Zájem vyvolávají především publikace „Knihovny Česko-rumunské společnosti“ věnované rumunské kultuře a česko-rumunským stykům; z dosud vydaných 13 titulů připomeňme například ty, které se týkaly rumunského díla E. Ionesca, překladů z rumunské lidové slovesnosti a moderní poezie nebo činnosti rumunofila Metoda Zavorala, převora strahovského kláštera. Příznivá je bilance rovněž v zahraničních stycích: navázali jsme užitečné kontakty s rumunisty v Bratislavě, Krakově, Padově, Budapešti, Amsterdamu a Vídni, řadu let se účastníme projektů Ceepus a Erasmus koordinovaných Univerzitou Babeş-Bolyai, pravidelně jsme zváni k přednáškovým pobytům na rumunské univerzity. Za největší úspěch osobně považuji to, že se nám podařilo uspořádat v Praze tři mezinárodní rumunistická kolokvia (2005 – „Problémy dnešní rumunistiky“, 2007 – „M. Eliade v evropském kontextu“, 2008 – „Proměny rumunské identity“) za účasti předních evropských odborníků. Prestiž pražské rumunistiky díky tomu viditelně vzrostla a ostatní rumunistická centra v Evropě napříště počítají s tím, že i další setkání se budou konat pod naší záštitou. Stihli jsme vydat sborníky s přednáškami z prvních dvou kolokvií, třetí nyní připravujeme do tisku.

V souvislosti s pozitivy se sluší zmínit i o druhé straně mince. Co se mi v poslední době nepodařilo: za prvé vytvořit podmínky pro samostatnou akreditaci oboru rumunština, za druhé uhájit místo rumunistiky v rámci Ústavu románských studií FFUK.

Obor rumunistiky přešel pod křídla Ústavu slavistických a východoevropských studií. Jak tuto situaci jako vedoucí oddělení rumunistiky hodnotíte?

Vzhledem ke dvěma výše uvedeným skutečnostem navrhl děkan FFUK dr. Michal Stehlík, aby se rumunština začlenila do struktury Ústavu slavistických a východoevropských studií, a vedení ÚSVS s tím velkoryse souhlasilo, byť to předpokládá další rozšíření již nyní velmi rozsáhlého pracoviště. Konkrétně to znamená, že po vypracování a schválení příslušných akreditací bychom se stali součástí Jihovýchodoslovanského semináře, jinak řečeno balkanistiky. V duchu svého romanistického vzdělání bych preferovala hledisko genetické příbuznosti jazyků, jež je tradičně dodržováno i na většině zahraničních univerzit, pokud ovšem nejde o historicky či politologicky orientovaná „teritoriální studia“. Na druhé straně ovšem uznávám, že časy se mění: naši současní studenti nejsou romanisté, málokdo z nich zvládl základy nějakého dalšího románského jazyka, většinou je opravdu zajímavá „areál“ zahrnující v prvé řadě Rumunsko a Moldavsko, případně dále Ukrajinu, Bulharsko, Turecko, Albánii a podobně. Doufám, že rumunistika se do ÚSVS začlení stejně úspěšně, jako se to podařilo jinému neslovanskému oboru – maďarštině. A pokud jde o její případnou další samostatnou či romanistickou akreditaci, to už bude záležet na přesvědčení a úsilí našich následovníků.

Žijeme ve světě, kde se stále více upřednostňují zájmy ekonomické před kulturními. Domníváte se, že studium literatury má v tomto světě stále své pevné místo?

Řekla bych, že nejen studium literatury, ale především sama literatura má v dnešním chaotickém světě své nezastupitelné místo. Navzdory různým katastrofickým scénářům lidí

jednak pořád něco píšou (a zdaleka nejde jen o grafomany), jednak pořád kupují knížky (stačí zajít do paláce Luxor), a dokonce knihy také čtou. Kdysi dávno jsme se na přednáškách z teorie literatury dovídali, že literatura má funkci poznávací, vzdělávací, zábavnou atd., ale zdá se mi, že to lze říci jednodušeji: literatura je jedinečná v tom, že nám umožňuje prožít to, co v našem „obyčejném“ životě nelze; díky ní můžeme snít, přesunovat se v čase a prostoru, prožívat cizí osudy, a přitom se nám občas podaří zahlédnout cosi, co nám aspoň částečně a na chvíli osvětlí smysl naší pozemské existence. Tuto všemohoucnost literatury lze ilustrovat stovkami příkladů: teď si vzpomínám na diplomantku, kterou při rozboru jedné básně Any Blandiany vyváděly z míry verše kladoucí do protikladu morální ryzost a nemorálnost pomocí metafory sněhu a popela: „Celou noc jsem sněžila... vůbec nevíte, jak je těžké sněžit...“ Co si to prý ta básnířka dovoluje, vždyť sloveso „sněžit“ je defektivní a má jen třetí osobu! Ale na literatuře je úžasné právě to, že je v ní možné všechno, i to, aby člověk sněžil. Studium literatury by podle mne mělo sloužit k tomu, abychom jejímu poselství lépe rozuměli, což ovšem předpokládá solidní znalosti literárněteoretické a literárněhistorické, nikoli „dojmologii“.

Jaké jsou možnosti uplatnění absolventů oddělení rumunistiky v kulturních oblastech a oborech v České republice?

Zde je několik příkladů, jak se v posledních letech uplatnili naši absolventi: konzul na zastupitelském úřadě v Bukurešti nebo v Kišiněvě; lektor češtiny v Bukurešti; prezident Česko-rumunské smíšené obchodní komory; překladatel odborných textů pro překladatelsko-tlumočnickou agenturu; průvodce cizinců; zaměstnanec české firmy se zastoupením v Rumunsku; zaměstnanec mezinárodní instituce. Na tomto místě je však nutno připomenout, že ve výhodě jsou absolventi dvouoborového studia a ti, kteří kromě rumunštiny dobře zvládlí ještě jeden světový jazyk – angličtinu, francouzštinu nebo španělštinu.

Tento výstup vznikl za podpory Univerzity Karlovy v Praze, Filozofické fakulty z prostředků specifického výzkumu na rok 2009, číslo projektu GRANTY/2009/224126.